

"OILA VA XOTIN-QIZLAR" ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT, GENDER VA OILA

xalqaro ilmiy jurnali

*Society, Gender and Family in
Central Asia*
international academic peer reviewed journal

*Общество, гендер и семья в
Центральной Азии*
международный научный рецензируемый журнал

2024/1 (10)

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining
2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli "Ommaviy axborot vositasi davlat ro'yxatidan
o'tkazilganligi to'g'risida guvohnoma"si olingan.

*Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya
komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy
nashrlar RO'YXATI (2019)ga pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo'yicha
doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun ilmiy maqolalar e'lon qilinishi mumkin
bo'lgan jurnal sifatida ro'yxatga olingan.*

DOI: 26739/2118-9998

ISSN 2049-3630

TOSHKENT

TAHRIR HAY'ATI RAISI:

EGAMBERDIYEVA Nodira Melibayevna (*Bosh muharrir*) – *pedagogika fanlari doktori, professor.*

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI:

NARBAYEVA Tanzila Kamalovna – *sotsiologiya fanlari doktori, professor.*
SAIDOVA Galina Karimovna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
SHOUMAROV G'ayrat Baxramovich – *psixologiya fanlari doktori, professor.*
ABDURAMANOV Xamid Xudaybergenovich (*Bosh muharrir o'rinbosari*) – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
BEKMURADOV Adham Sharipovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
MA'RUFOVA Gulnora Mahmudovna – *Oliy Majlis Senatining Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasi a'zosi, senator.*
MUSURMANOVA Aynisa Musurmanovna – *pedagogika fanlari doktori, professor.*
RAHIMOVA Nigina Xayrullayevna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
SAIDOV Akmal Xolmatovich – *yuridik fanlari doktori, professor.*
YAKUBJANOVA Dilobar Batirovna – *pedagogika fanlari doktori, dotsent.*
TASHMUXAMEDOVA Diloram Gafurjanovna – *tibbiyot fanlari nomzodi.*
UMIRZAKOV Baxodir Xamidovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
ZIYAYEV Azamad Xamidovich – *tarix fanlari doktori, professor.*
ABDUSAMATOV Xasanboy Usmonjon o'g'li – *psixologiya fanlari doktori.*
TO'RAQULOV Ulug'bek Xolbutayevich – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Эгамбердиева Нодира Мелибаевна (*Главный редактор*) – *доктор педагогических наук, профессор.*

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Нарбаева Танзила Камаловна – *доктор социологических наук, профессор.*
Сандова Галина Каримовна – *доктор экономических наук, профессор.*
Шоумаров Гайрат Бахрамович – *доктор психологических наук, профессор.*
Абдураманов Хамид Худайbergenovich (*Заместитель главного редактора*) – *доктор экономических наук, профессор.*
Бекмуратов Адхам Шарипович – *доктор экономических наук, профессор.*
Маъруфова Гулнора Махмудовна – *сенатор, член Комитета Сената Олий Мажлиси по вопросам женщин и гендерного равенства.*
Мусурманова Айниса Мусурмановна – *доктор педагогических наук, профессор.*
Рахимова Нигина Хайруллаевна – *доктор экономических наук, профессор.*
Сандов Акмал Холматович – *доктор юридических наук, профессор.*
Якубжанова Дилобар Батировна – *доктор педагогических наук, доцент.*
Ташмухамедова Дилорам Гафуржановна – *кандидат медицинских наук.*
Умирзаков Баходир Хамидович – *доктор экономических наук, профессор.*
Зияев Азамат Хамидович – *доктор исторических наук, профессор.*
Абдусаматов Хасанбой Усмонжон угли – *доктор психологических наук.*
Туракулов Улугбек Холбутаевич – *доктор философии педагогических наук (PhD)*

THE CHAIRMAN OF THE EDITORIAL BOARD:

Egamberdiyeva Nodira Melibayevna
(*Editor-in-Chief*) – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*

MEMBERS OF THE EDITING BOARD:

Narbayeva Tanzila Kamalovna – *Doctor of Sociological sciences, Professor.*
Saidova Galina Karimovna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Shoumarov Ghayrat Bakhramovich – *Doctor of Psychological sciences, Professor.*
Abduramanov Khamid Khudaybergenovich (*Deputy Editor-in-Chief*) – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Bekmuradov Adkham Sharipovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Marufova Gulnora Makhmudovna – *Senator, Member of the Senate Committee of the Oliy Majlis on Women and Gender Equality.*
Musurmanova Aynisa Musurmanovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*
Rakhimova Nigina Khayrullayevna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Saidov Akmal Kholmatovich – *Doctor of Juridical sciences, Professor.*
Yakubjanova Dilobar Batirovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Associate Professor.*
Tashmukhammedova Diloram Ghafurjanovna – *Candidate of Medical sciences.*
Umirzakov Bakhodir Khamidovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Ziyayev Azamad Khamidovich – *Doctor of Historical sciences, Professor.*
Abdusamatov Khasanboy Usmonjon ugli – *Doctor of Psychological Sciences.*
Torakulov Ulugbek Holbutayevich – *Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD)*

XALQARO TAHRIR HAY'ATI:

Doktor Rashmini Koparkar,
Rossiya va Markaziy Osiyoni o'rganish markazi dotsenti
Xalqaro tadqiqotlar maktabi,
Javoharlal Neru universiteti,
Nyu-Dehli, Hindiston

Artamonova Yekaterina Iosifovna,
Chelyabinsk davlat madaniyat instituti,
pedagogika fanlari doktori, professor

Doktor Priti Kesavan,
Texnologiya fakulteti boshlig'i,
London biznes va moliya maktabi,
Singapur

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Доктор Рашмини Копаркар,
Доцент Центра исследований России и Центральной Азии,
Школа международных исследований,
Университет Джавахарлала Неру,
Нью-Дели, Индия

Артамонова Екатерина Иосифовна,
Челябинский государственный институт культуры,
доктор педагогических наук,
профессор

Доктор Прити Кесаван,
Руководитель Технологического факультета
Лондонская школа бизнеса и финансов, Сингапур

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:

Dr. Rashmini Koparkar
Assistant Professor
Centre for Russian and Central Asian Studies
School of International Studies
Jawaharlal Nehru University
New Delhi, India

Artamonova Yekaterina Iosifovna
Chelyabinsk State Institute of Culture
Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor

Dr. Preethi Kesavan
Head, School of Technology
London School of Business and Finance, Singapore

MENEJMENT

Abdullajanova D.S. Kadrlar zaxirasini shakllantirishda gender tenglikni ta'minlashning ijtimoiy-psixologik asoslari	4
--	---

SOTSILOGIYA

Saipova M. Migratsiya jarayonining globallashuvi: ijobiy va salbiy oqibatlar	10
Xonturayev B. Gender institutlari bo'yicha ilmiy-nazariy qarashlar va ularning ijtimoiy-iqtisodiy asoslari	16
Йулдошева У. Гендерные аспекты развития социального предпринимательства в Узбекистане	25
Hashimova G.I. Harbiy xizmatchilar va ularning oila a'zolarini ijtimoiy himoya qilishning huquqiy asoslari va kafolatlari	32

MAHALLA VA HAYOT

Isamutdinov R.R. Mahallaning ma'naviy xavfsizlikni ta'minlashdagi ahamiyati	37
--	----

OILA VA JAMIYAT

Abdiraimova Sh.A. Yosh oilalarda ajralishlarning oldini olish yo'llari.....	44
Rahimova M. Yosh kelinlarning oilaviy hayotga moslashishi	49
Dovranova O.D. Yangi taraqqiyot bosqichida oilaviy munosabatlarning ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy negizlarini shakllantirish.....	53
Mahkamov U.A. So'z va fikr erkinligini ta'minlashda dialog muloqot vositasi sifatida.....	58

PSIXOLOGIYA

Рахимова И.И., Каримова Г.О. Психологическая диагностика социальной адаптивности студентов с нарушением слуха	64
Абидова З.А. Влияние семейного положения личности на уровень его толерантности	69
Ishonkulova N.I. Oilaviy munosabatlarda destruktiv nizolar namoyon bo'lishining psixologik xususiyatlari	75
Raxmonova Z.N. Ijtimoiy-individual qadriyatlar va emotsional intellekt xususiyatlari.....	80

PEDAGOGIKA

Ortikov U.X. The socio-educational model in second language acquisition.....	86
Yulchiyeva D.X. Oila barqarorligini ta'minlashda olib boriladigan ijtimoiy-pedagogik faoliyat	92
Аблакулов Ш.Д. Формирование профессиональных креативных компетенций у будущих педагогов-психологов	98
Mirhamidova M. Yapon xalqida tarbiyaning pedagogik asoslari	104
Safoyeva R.J. Noto'liq oila farzandlarining ijtimoiylashuvi xususiyatlari.....	109
Yakubov O.T. Bolaning ijtimoiylashuvida oilaning o'ziga xos xususiyatlari	114

TARIX

Sharipova N.A. XX asrning 40–90-yillarida O'zbekiston ta'lim tizimida gender tenglik masalalari tarixi.....	118
--	-----

Dovranova Oysulton Dovrankulovna,
Qarshi davlat universiteti,
Ijtimoiy fanlar kafedrası tadqiqotchisi

YANGI TARAQQIYOT BOSQICHIDA OILAVIY MUNOSABATLARNING IJTIMOIY- IQTISODIY, HUQUQIY NEGIZLARINI SHAKLLANTIRISH

Annotatsiya. Maqolada yangi taraqqiyot bosqichida O'zbekistonda oilaviy munosabatlarning ijtimoiy-iqtisodiy va huquqiy asoslarini shakllantirishning dolzarb masalalari muhokama qilinadi. Oila va nikoh instituti rivojlanishining asosiy tendensiyalari, demografik jarayonlar tahlil qilinadi va oilaviy qadriyatlar institutini mustahkamlashga qaratilgan davlat siyosatiga alohida e'tibor qaratiladi. Oilaviy munosabatlarni tartibga solishning huquqiy asoslari, ularni takomillashtirish muammolari va istiqbollari ko'rib chiqiladi hamda O'zbekistonda oilalarning ijtimoiy-iqtisodiy ahvolini yaxshilash bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni yanada rivojlantirish zarurligi to'g'risida xulosalar chiqariladi.

Tayanch so'zlar: oila instituti, oilaviy siyosat, oilaviy qadriyatlar, oilaviy huquq, O'zbekiston, davlat siyosati, oilaviy munosabatlar, kompleks chora-tadbirlar, yangi taraqqiyot bosqichi.

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные вопросы формирования социально-экономических и правовых основ семейных отношений в Узбекистане на новом этапе развития. Анализируются основные тенденции развития института семьи и брака, демографические процессы, уделяется особое внимание государственной политике, направленной на укрепление института семейных ценностей. Будут рассмотрены правовые основы регулирования семейных отношений, проблемы и перспективы их совершенствования, а также сделаны выводы о необходимости дальнейшего развития комплексных мер по улучшению социально-экономического положения семей в Узбекистане.

Ключевые слова: институт семьи, Семейная политика, семейные ценности, семейное право, Узбекистан, государственная политика, семейные отношения, комплекс мер, новый этап развития

Annotation. The article discusses current issues of the formation of socio-economic and legal foundations of family relations in Uzbekistan at the stage of new development. The main trends in the development of the Institute of family and marriage, demographic processes are analyzed and special attention is paid to public policy aimed at strengthening the Institute of family values. The legal basis for the regulation of family relations, the problems and prospects for their improvement will be considered, and conclusions will be drawn about the need to further develop comprehensive measures to improve the socio-economic situation of families in Uzbekistan.

Keywords: family institute, family policy, family values, family law, Uzbekistan, public policy, family relations, comprehensive measures, new stage of development.

Kirish. Oila har qanday jamiyat hayotida muhim rol o'ynaydigan eng muhim ijtimoiy institutdir. Millatning ijtimoiy farovonligi va davlatning barqaror rivojlanishi ko'p jihatdan oila va oilaviy qadriyatlar institutining holatiga bog'liq.

O'zbekistonda ham o'tish davri iqtisodiyotini o'z ichiga olgan mamlakatlardagi kabi so'nggi o'n yilliklarda keng ko'lamli ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy o'zgarishlar ro'y bermoqda, bu ularning oilaviy ahvoliga va oilaviy munosabatlarning o'zgarishiga

ta'sir qilishi tabiiydir. Shu munosabat bilan, oilaviy munosabatlar sohasida sodir bo'layotgan jarayonlarni chuqur tahlil qilish, asosiy tendensiyalar, muammo va yechimlarni aniqlash, shu asosda oila va oilaviy qadriyatlar institutini mustahkamlashga qaratilgan samarali davlat siyosatini ishlab chiqish juda muhimdir. Ushbu masalaning zamonaviy O'zbekiston uchun dolzarbligi va amaliy ahamiyati shubhasizdir. Shu bilan birga, ilmiy adabiyotlarda mamlakatimiz taraqqiyotining yangi bosqichida oilaviy munosabatlarning ijtimoiy-iqtisodiy va huquqiy asoslarini shakllantirishni tahlil qilishga bag'ishlangan kompleks ishlar hali yetarli emas. Ushbu maqola ana shu masalalar dolzarbligiga bag'ishlangan.

O'zbekistonda oilaviy munosabatlarning ijtimoiy-iqtisodiy va huquqiy asoslarini shakllantirish, bozor iqtisodiyotiga o'tish, demokratik jamiyat va huquqiy davlat qurish bilan bog'liq keng ko'lamli transformatsion jarayonlar oila institutining faoliyati va oilaviy munosabatlarning tabiatiga ta'sir qiladi. Oilaning iqtisodiy asoslarini mustahkamlash, uning manfaatlarini huquqiy himoya qilish, yosh va ko'p bolali oilalarni qo'llab-quvvatlash masalalariga alohida e'tibor qaratish lozim. Bularning barchasi tanlangan tadqiqot mavzusining dolzarbligi va amaliy ahamiyatini ko'rsatadi.

Maqsad va uni asoslash. Hozirgi bosqichda O'zbekistonda oilaviy munosabatlarni o'zgartirish jarayonlarini har tomonlama tahlil qilish, oilaga ta'sir etuvchi asosiy ijtimoiy-iqtisodiy va huquqiy omillarni aniqlash, davlat oilaviy siyosatini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb masalalardandir. Xususan,

O'zbekistonda oila va nikoh institutining asosiy rivojlanish tendensiyalarini ko'rib chiqish. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy sohada, siyosiy tizimda, jamiyatning madaniy va ma'naviy hayotida keng ko'lamli o'zgarishlar yuz berdi. Bu o'zgarishlarning barchasi muqarrar ravishda oila kabi asosiy ijtimoiy institutda aks etgan¹.

2023-yil yanvar–mart oylarida O'zbekiston bo'yicha asosiy demografik ko'rsatkichlar tahlili²

¹ Муртазаева Р.Х. Институт семьи в условиях трансформации узбекского общества // Социологические исследования. 2021. № 8. – С. 67-74.

² Социально-экономическое положение Республики Узбекистан. Демографическая ситуация, XVI. Демографические показатели, январь–март 2023 года,

nikoh va ajralish sohasidagi bir qator muhim tendensiyalarni aniqlashga imkon beradi. Xususan, ro'yxatga olingan nikohlar soni 49,5 mingni tashkil etdi va 2022-yilning shu davriga nisbatan 8,4 mingga yoki 14,5 foizga kamaydi. Shu bilan birga, nikohning o'rtacha yoshi erkaklar uchun 28,0 yoshni va ayollar uchun 23,1 yoshni tashkil etdi.

Shu bilan birga, 2023-yilning yanvar–mart oylarida qayd etilgan ajralishlar soni 13,0 mingni tashkil etdi. 2022-yilning mos davriga nisbatan ajralishlar soni 6,6 foizga oshdi. Ajrashgan erkaklarning o'rtacha yoshi 38,5 yoshni, ayollarning o'rtacha yoshi 33,8 yoshni tashkil etdi. Ajralishlarning asosiy ulushi (60,2%) farzandsiz oilalarga to'g'ri keladi.

Shunday qilib, taqdim etilgan ma'lumotlar O'zbekistonda nikoh va oilaviy munosabatlar sohasidagi qarama-qarshi tendensiyalardan dalolat beradi. Bir tomondan, aholining nikoh faolligining biroz pasayishi, nikoh yoshining oshishi kuzatilmoqda. Boshqa tomondan, ajralish darajasi oshdi va bu holat, asosan, bolalari bo'lmagan yosh turmush o'rtoqlar orasida kuzatildi.

Ushbu tendensiyalar O'zbekiston jamiyatini ijtimoiy-iqtisodiy modernizatsiya qilish sharoitida oila va nikoh institutining bosqichma-bosqich o'zgarishidan dalolat beradi. Bir tomondan, individual erkinlik va o'zini o'zi anglashning ahamiyati ortib bormoqda, an'anaviy oilaviy asoslarning ustuvorligi pasaymoqda. Boshqa tomondan, an'anaviylik elementlari ham saqlanib qolmoqda, bu esa, xususan, xalqaro standartlar bo'yicha ajralish darajasi nisbatan pastligidan dalolat beradi.

O'zbekistonda oila institutini mustahkamlash bo'yicha davlat siyosati. Oila institutini ijtimoiy barqarorlik va milliy birlik garovi sifatida mustahkamlash muhimligini anglash kerak. O'zbekiston so'nggi yillarda samarali davlat siyosatini amalga oshirishga ustuvor ahamiyat bermoqda. Ushbu siyosatning markaziy qismi 2018-yilda qabul qilingan Oila institutini mustahkamlash konsepsiyasidir³.

предварительные данные, <file:///C:/Users/Like/Downloads/%D0%94%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F%20%D1%81%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F.pdf>

³ “O'zbekiston Respublikasida oila institutini mustahkamlash” Konsepsiyasi, O'zbekiston Respublikasi

Ushbu konsepsiya oilaning jamiyatdagi mavqeyi va rolini oshirish bo'yicha davlat faoliyatining asosiy yo'nalishlarini belgilab berdi. Asosiy vazifalar orasida quyidagilar mavjud:

- oilalarning ahvolini yaxshilash uchun qulay iqtisodiy, ijtimoiy va huquqiy sharoitlar yaratish;
- kam ta'minlangan, ko'p bolali va yosh oilalarga ijtimoiy yordam ko'rsatish bo'yicha davlat dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish;
- jamiyatda nikoh, onalik va otalik qadriyatlarini ommalashtirish;
- oiladagi zo'ravonlik, ajralish, ijtimoiy yetim kabi salbiy hodisalarga qarshi turish.

Shuningdek, Konsepsiyada ushbu muammolarni hal qilish bo'yicha aniq chora-tadbirlar majmuyi aniqlangan. Ular orasida nogiron bolalarni reabilitatsiya qilish markazlari tarmog'ini kengaytirish, homiylik tizimini joriy etish, "baxtli oila" respublika tanlovini o'tkazish, oilaviy qadriyatlar va urf-odatlarini saqlashga qaratilgan ma'rifiy tele va radioeshittirishlarni ishlab chiqish va boshqa ko'p narsalarni aytib o'tish mumkin.

Konsepsiyani amalga oshirish davlat oilaviy siyosatini faollashtirishga, uni sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarishga imkon berdi. Shu bilan birga, ushbu sohadagi muammolarni hal qilishda barcha manfaatdor vazirlik va idoralar ishtirokida kompleks, idoralararo yondashuv muhim ahamiyatga ega. Bu O'zbekiston jamiyatida oila va oilaviy qadriyatlar institutini yanada mustahkamlash uchun yaxshi shart-sharoitlar yaratmoqda.

O'zbekistonda oilaviy munosabatlarni tartibga solishning huquqiy asoslari. O'zbekistonda oilaviy munosabatlarni tartibga solish asoslarini belgilovchi huquqiy baza 1998-yilda qabul qilingan Oila kodeksidir⁴. O'tgan yillar davomida ushbu Kodeksga bir qator o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi, bu uning yangi iqtisodiy va ijtimoiy voqelikka moslashishi zarurati bilan bog'liq edi.

Hozirgi vaqtda mazkur Oila kodeksi oilani tashkil etish faoliyatining huquqiy asoslarini belgilaydi, uning a'zolari o'rtasidagi shaxsiy va mulkiy munosabatlarni tartibga soladi, shuningdek, turmush qurish, uni bekor qilish, haqiqiy emas deb topish tartibi va shartlarini tartibga soladi.

Prezidentining 2018-yil 27-iyundagi PQ-3808-son qaroriga 1-ilova // <https://lex.uz/docs/-3797625>

⁴ O'zbekiston Respublikasining Oila Kodeksi // <https://lex.uz/docs/-104720>

Huquqiy tartibga solishning alohida muhim yo'nalishi voyaga yetmagan bolalar, ayniqsa, yetim bolalar va ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalarning huquqlari va manfaatlarini himoya qilish sohasidir. Shu nuqtayi nazardan, oila kodeksida farzand asrab olish, vasiylik va homiylik, homiylik kabi huquqiy mexanizmlar mustahkamlangan⁵.

Oila kodeksi bilan bir qatorda, oilaviy munosabatlarni tartibga solishning huquqiy asoslari bir qator qonunlar va qonunosti hujjatlarida aks ettirilgan. Ular orasida "Bola huquqlarining kafolatlari" to'g'risida, "Fuqarolarning reproduktiv salomatligini saqlash" to'g'risida, "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish" to'g'risidagi va boshqa qonunlar mavjud.

Shunday qilib, hozirgi kunga qadar O'zbekistonda oilaviy huquqiy munosabatlarning deyarli barcha turlarini tartibga solishga imkon beradigan ancha rivojlangan huquqiy baza shakllandi. Shu bilan birga, oilaviy qonunchilikni yanada takomillashtirishni talab qiladigan ko'plab muammoli masalalar mavjud.

Bunday masalalarga Oila kodeksining ayrim qoidalarining yangi iqtisodiy voqelikka to'liq mos kelmasligi, oilada turmushdagi shaxslarning tengligi prinsipini amalga oshirishning huquqiy mexanizmlarining yetarli darajada mustahkamlanmagani, bolalarning manfaatlari va huquqlarini himoya qilish sohasidagi ba'zi bo'shliqlar kiradi. Ushbu va boshqa bir qator oilaviy huquq muammolarini hal qilish kelajak uchun muhim vazifadir.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi.

Zamonaviy O'zbekistonda oilaviy munosabatlar sohasidagi asosiy muammolardan biri to'liq bo'lmagan oilalar sonining ko'payishi hisoblanadi. Rasmiy statistik ma'lumotlarga ko'ra, hozirgi vaqtda respublikadagi oilalarning, taxminan, 15 foizi to'liq emas, ya'ni bolalar faqat bitta ota yoki ona tomonidan tarbiyalanadigan oilalardir⁶. Bundan tashqari, mutlaq ma'noda, so'nggi o'n yil ichida bunday oilalar soni deyarli bir yarim baravar ko'paydi.

To'liq bo'lmagan oilalar ulushining ko'payishi demografik va ijtimoiy-iqtisodiy omillar

⁵ Алимова Г. Правовая защита интересов детей в неполных семьях // Право и общество. 2020. №3.

⁶ Муродов М.М. Социальная поддержка уязвимых категорий семей: опыт Узбекистана // Вестник науки и образования. 2021. №5-2 (83).

majmuasining natijasidir. Ular orasida ajralish darajasining o'sishi, aholining mehnat migratsiyasi, qashshoqlikning feminizatsiyasi mavjud. Bularning barchasi ko'p sonli bolalarni bitta ona yoki bitta ota tomonidan tarbiyalashga olib keladi⁷.

Shu bilan birga, to'liq bo'lmagan oilalar ko'pincha to'liq oilalarga qaraganda kamroq qulay ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda bo'lishadi. Ularda qashshoqlik, bolalarning ijtimoiy buzilishi, turli xil og'ishlar xavfi yuqori. Psixologik omil ham (ota-onalardan birining yo'qligi, oila ichidagi hissiy aloqalarning buzilishi kabilar) to'liq bo'lmagan oilalardagi bolalarga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Davlat oilaviy siyosatiga katta e'tibor so'nggi yillarda O'zbekiston jamiyatida oila va oilaviy qadriyatlar institutini mustahkamlash borasidagi sa'y-harakatlarni faollashtirishga imkon berdi. Shu bilan birga, ushbu sohadagi vazifalarning ko'lam va murakkabligi tegishli choralarni yanada takomillashtirish hamda kengaytirishni talab qiladi.

Shunday qilib, to'liq bo'lmagan oilalar sonining ko'payishi zamonaviy O'zbekistonning jiddiy ijtimoiy muammosi bo'lib, darhol hal qilinishi kerak. Ushbu muammoni samarali hal qilish uchun bir nechta asosiy yo'nalishlar bo'yicha chora-tadbirlarni o'z ichiga olgan kompleks yondashuv zarur:

- To'liq oilalar uchun qulay ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarni yaratish, ajralish darajasini pasaytirish choralari. Bunga ko'p bolali va kam ta'minlangan oilalar uchun imtiyozlar va imtiyozlar tizimini kengaytirish, maktabgacha ta'lim xizmatlaridan foydalanishni osonlashtirish, er-xotinlarga bepul psixologik maslahat berish va boshqalar kiradi:

- muayyan to'liq bo'lmagan oilalarga maqsadli ijtimoiy yordam ko'rsatish – nafaqalarni to'lash, imtiyozlar berish, kasbga yo'naltirish va ish bilan ta'minlash;

- to'liq bo'lmagan oilalar manfaatlarini huquqiy himoya qilish, ayniqsa, ota-onalar ajrashganda bolalarning huquqlari va manfaatlarini kafolatlash, aliment undirish nuqtai nazaridan;

- ta'lim, ijtimoiy himoya, sog'liqni saqlash tizimlari mutaxassislarni jalb qilgan holda to'liq bo'lmagan oilalardan bolalarni psixologik-pedagogik yordam va rehabilitatsiya qilish.

Ushbu chora-tadbirlar majmuyini amalga oshirish O'zbekistonda to'liq bo'lmagan oilalarning

o'sishi natijasida yuzaga keladigan ijtimoiy muammolarning keskinligini yumshatishga, ularning butun jamiyat uchun salbiy oqibatlarini minimallashtirishga imkon beradi.

Yuqoridagi chora-tadbirlarga qo'shimcha ravishda O'zbekistonda to'liq bo'lmagan oilalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha maxsus davlat dasturini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Ushbu dastur quyidagi asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga olishi mumkin:

- to'liq bo'lmagan oilalarning ahvolini muntazam monitoring qilish, qo'llab-quvvatlashga muhtoj bo'lgan toifalarni aniqlash. monitoring asosida respublika bo'ylab bunday oilalarning ma'lumotlar bazalarini shakllantirish;

- to'liq bo'lmagan oilalar farzandlarini ijtimoiy-psixologik rehabilitatsiya qilish va moslashtirish markazlarining infratuzilmasini kengaytirish. mamlakatning har bir mintaqasida bunday markazlarni yaratish maqsadga muvofiq;

- to'liq bo'lmagan kam ta'minlangan oilalar farzandlari uchun patronat tizimini joriy etish. shu bilan birga, ham jismoniy shaxslar, ham turli tashkilotlar patron sifatida harakat qilishlari mumkin;

- ish bilan ta'minlash markazlari negizida to'liq bo'lmagan oilalarning ota-onalari uchun ularni keyinchalik ishga joylashtirish maqsadida kasbga yo'naltirish va ularning malakasini oshirish bo'yicha maxsus dasturlarni tashkil etish;

- jamiyatda to'liq bo'lmagan oilalarga nisbatan bag'rikenglik munosabatini shakllantirishga, salbiy stereotiplarni yengishga qaratilgan ommaviy axborot vositalarida axborot kampaniyalarini o'tkazish.

Davlat ko'magida bunday kompleks dasturni amalga oshirish O'zbekistondagi to'liq bo'lmagan oilalarning katta qismining ijtimoiy ahvolini tubdan yaxshilashga va shu bilan mamlakatdagi eng dolzarb demografik va ijtimoiy muammolardan birini hal qilishga imkon beradi.

Yakuniy qism. Xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, mustaqillik yillarida O'zbekistonda oilaviy munosabatlarning ijtimoiy-iqtisodiy va huquqiy asoslarida jiddiy o'zgarishlar yuz berdi. Asosiy tendensiyalarni tahlil qilish oila institutini yanada individuallashtirish, an'anaviy poydevorlarni zaiflashtirish yo'nalishi bo'yicha bosqichma-bosqich o'zgartirish haqida gapirishga imkon beradi.

⁷ Социальное положение неполных семей в Республике Узбекистан / Под ред. С.К. Камаловой. Ташкент, 2018.

Shu bilan birga, juda kuchli patriarxal anʼanalar saqlanib qolmoqda.

Oʻzbekistonda oilaviy munosabatlarning ijtimoiy-iqtisodiy va huquqiy asoslarini yanada mustahkamlash maqsadida davlat siyosatining quyidagi asosiy yoʻnalishlarini taklif etish mumkin:

- koʻp bolali oilalarga iqtisodiy yordamni kuchaytirish. xususan, uy-joy qurish yoki sotib olish uchun ipoteka kreditlari berishda oilalarning imtiyozli toifalarini kengaytirish, kam taʼminlangan va koʻp bolali oilalarga ijtimoiy nafaqalar miqdorini oshirish maqsadga muvofiqdir;

- oila qonunchiligini yanada takomillashtirish. nikohda turmush oʻrtoqlarning mulkiy huquqlarini oshirish, ota-onalar ajrashganda bolalar huquqlarining kafolatlarini kuchaytirish boʻyicha oila kodeksiga oʻzgartirishlar kiritish zarur;

- oila va oilaviy qadriyatlar institutini mustahkamlash boʻyicha axborot-tashviqot ishlarini

faollashtirish. ushbu mavzuni ommaviy axborot vositalarida muntazam ravishda yoritishni tashkil etish, tegishli jamoat kompaniyalari va aksiyalarini oʻtkazish tavsiya etiladi;

- yoshlarni oilaviy hayotga psixologik va pedagogik tayyorlash tizimini rivojlantirish;

- taʼlim muassasalarida yosh avlodning mustahkam oilani yaratishga boʻlgan qadriyat yoʻnalishlarini shakllantiradigan maxsus dasturlar joriy etilishi kerak.

Shunday qilib, belgilangan vazifalarni kompleks hal etish oilaviy munosabatlar sohasidagi ijobiy tendensiyalarni mustahkamlashga va Oʻzbekistondagi oila institutini buzadigan salbiy hodisalarga qarshi turishga imkon beradi. Bu, oʻz navbatida, Oʻzbekiston jamiyatining ijtimoiy barqarorligi va maʼnaviy-axloqiy asoslarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Муртазаева Р.Х. Институт семьи в условиях трансформации узбекского общества // Социологические исследования. 2021. №8. — С. 67-74.
2. Социально-экономическое положение Республики Узбекистан. Демографическая ситуация, XVI. Демографические показатели, январь-март 2023 года, предварительные данные <file:///C:/Users/Like/Downloads/%D0%94%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F%20%D1%81%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F.pdf>
3. “Oʻzbekiston respublikasida oila institutini mustahkamlash” konsepsiyasi, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 27-iyundagi PQ-3808-son qaroriga 1-ilova // <https://lex.uz/docs/-3797625>
4. Oʻzbekiston Respublikasining Oila Kodeksi // <https://lex.uz/docs/-104720>
5. Алимова Г. Правовая защита интересов детей в неполных семьях // Право и общество. 2020. №3.
6. Муродов М.М. Социальная поддержка уязвимых категорий семей: опыт Узбекистана // Вестник науки и образования. 2021. №5-2 (83).
7. Социальное положение неполных семей в Республике Узбекистан / Под ред. С.К. Камаловой. — Ташкент, 2018.

“OILA VA XOTIN-QIZLAR” ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ «СЕМЬИ И ЖЕНЩИН»
“FAMILY AND WOMEN” RESEARCH INSTITUTE

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT, GENDER VA OILA

Общество, гендер и семья в Центральной Азии
Society, Gender and Family in Central Asia

xalqaro ilmiy jurnali

международный научный журнал

international academic journal

2024/1 (10)

DOI: 26739/2118-9998

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining 2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli
“Ommaviy axborot vositasi davlat ro‘yxatidan o‘tkazilganligi to‘g‘risida guvohnoma”si olingan.

*Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining
dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar RO‘YXATI (2019)ga
pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun
ilmiy maqolalar e‘lon qilinishi mumkin bo‘lgan jurnal sifatida ro‘yxatga olingan.*

MUASSIS:

“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti

JURNAL TAHRIRIYATI:

Bosh muharrir: **Egamberdiyeva N.**
Bosh muharrir o‘rinbosari: **Musurmanova A.**
Mas’ul kotib: **Mavlonov B.**
Muharrirlar: **Yunusov U., Nomozova O’.,**
Razzakova N., Sobirova E.,
Jabborov U.
Sahifalovchi: **Umaraliyev Z.**
Dizaynerlar: **Abdullayev L., Sobirov F.**
Web dizaynerlar: **Yakubov O., Alimova Z.**

*Jurnaldagi materiallardan foydalanilganda mualliflik huquqini e’tiborga olgan
holda jurnalga havola berilishi shart.*

*Jurnalga kiritilgan maqola materiallari mazmuni mualliflarning shaxsiy
ilmiy-nazariy yondashuvi va qarashi sifatida talqin qilinadi.*

1940

Nashriyot ro‘yxat raqami № 1043191. 24.09.2021-y.

Bosishga ruxsat etildi: 23.03.2024.

“Times New Roman” garniturası. Qog‘oz bichimi: 60x84 1/8

Nashriyot bosma tabog‘i 7,2.

100000, Toshkent shahri, Mirzo Ulug‘bek tumani,
M.Ismoilıy ko‘chasi 1-G uy.